

Beszámoló

Dr. Schandl Veronika: Shakespeare az Ac(z)élfüggöny mögött –

Shakespeare a Kádár-rendszer magyar színpadain

Azonosító: **68969**

A kutatás időtartama: 2007-07-01 - 2008-12-31

Az OTKA által támogatott két éves kutatásom középpontjában a Kádár-korszakbeli magyar Shakespeare-előadások vizsgálata állt. Kutatásaim három fő iránya a következő volt: az Országos Színháztudományi Intézetben és az Országos Széchenyi Könyvtárban a kor előadásainak dokumentumait vizsgáltam, az Állambiztonsági Hivatal Levéltárában arra kerestem választ, hogyan fonódtak össze a Kádár-rendszer politikai, kultúrpolitikai és színházi aspektusai, végül az Egyesült Államokban az angolszász előadás-kritika (performance criticism) legújabb eredményeiről tájékoztam.

A kutatás során a következő kérdésekre kerestem választ: Hogyan változott Shakespeare szerepe a magyar irodalom- és színháztudományban a szocializmus évei alatt? Milyen vetületei voltak ennek a változásnak az ország színpadjain? Mennyiben befolyásolta a politika ezeket az értelmezéseket? Mi lehet az oka annak, hogy az úgy nevezett keserű komédiák a Kádár-rendszerben előtte sosem látott népszerűsége tettek szert? Mennyiben követhető modell a színházi és értelmezési változások megértésére a gyakran használatos szubverzió-megerősítés dichotómia – illetve milyen más modelleket használhatnánk fel a változások megértéséhez?

Kutatásom így két fő ágra osztódott: egyik oldalról a szocialista magyar *Hamlet*-előadásokat, illetve a magyar *Hamlet*-átiratokat vizsgáltam, azon feltételezés alapján, hogy *Hamlet* egyfajta kulturális lakmuszként viselkedik, így rajta keresztül sikerül több általános

értelmezési és színháztörténeti tendenciát bemutatni. A Hamlet-kép változásait vizsgáltam az 1952-es, elbukásában is győzedelmeskedő, optimista és a szocialista színházkultúra „mesébe illő gazdagságát” mutató Nemzeti Színházbeli előadástól a Bódy Gábor győri rendezésében elképzelt örült agy tekervényeit bejáró megbomló elméjű Hamletjén keresztül a kaposvári zaklatott, egy ballonkabátban a színpadon alvó Hamletig. Kutatásaim nemcsak színháztörténeti, de kultúrtörténeti és politikai vonatkozásait is vizsgálták a *Hamlet*-előadásoknak. Fő törekvésem az volt, hogy az egyes előadások irodalmi, történeti és politikai bemutatásán keresztül árnyaljam az általában elfogadott elméleteket, amelyek az előadások szubverzív vagy megerősítő aspektusait kívánták leírni. Következtetéseim alátámasztására vizsgáltam meg a korszakban született főbb magyar *Hamlet*-átiratokat is, többek között Nagy Ferő *Rock-Hamletjét*, illetve Bereményi Géza *Halmi, avagy a tékozló fiú* című darabját.

Kutatásom következő csomópontja a Kádár-rendszerbeli Shakespeare-értelmezések változásainak vizsgálata volt. Ennek illusztrálására a keserű komédiák színpadtörténetét használtam fel. Feltűnő ugyanis ezen darabok népszerűsége a Kádár-korszakban, ugyanannyira, mint a darabértelmezések politikai, kritikus felhangjai. A három dráma vizsgálatán keresztül a Kádár-rendszer három politikai aspektusának színházi vetületeit is bemutatni kívántam. A *Minden jó, ha vége jó* kapcsán a kilátástalanságát és a rendszer önjáróságát szimbolizáló színpadi metaforákat is tanulmányoztam, míg a *Troilus és Cressida* előadások elemzése közben a privat- és a közszféra összefonódásairól találtam színházi reflexiókat. Végül, de közel sem utolsó sorban a *Szeget szeggel* magyarországi előadásait taglalva a kettősbeszéd és a sorok között olvasás árnyaltabb megértésére tettem próbát.

Kutatásaim eredményeit folyamatosan publikáltam magyar és külföldi kötetekben, folyóiratokban, konferenciákon, és végül könyv formában. 2007. nyarán a Shakespeare-i előadás-kritika egyik fő alakjával, Peter Holland professzor és a magyar Shakespeare-kutatás színházi vonulatát képviselő ugyancsak jelentős kutatójával, dr. Márkus Zoltán segítségével

és irányításával sikerült megírnom egy cikket a *Szeget szeggel* és a kettősbeszéd egyes kéréseiről, amely 2008-ban az európai Shakespeare-kutatás egyik fontos orgánumban, a *Shakespeare Jahrbuch*ban jelent meg. Ezen a nyáron látott napvilágot a Géher István és Tabi Katalin által szerkesztett "*Látszanak, mert játszhatók*" - *Shakespeare a színpad tükrében* kötetben egy tanulmányom a *III. Richárd* 1955-ös előadásairól, amelynek átdolgozott, továbbfejlesztett változatát angolul is megjelentettem a Lodz-i Egyetem által kiadott *Multicultural Shakespeare: Translation, Appropriation and Performance* kötetben.

2007. októberében Amerikában, az Ohio Valley Shakespeare Konferencián Bereményi Géza *Halmi* című darabjáról beszéltem. Itt keresett meg az Edwin Mellen Press képviselője, aki előadásomat hallgatva érdeklődését fejezte ki az iránt, hogy a témából náluk könyvet jelentessek meg. A próba-fejezet elküldése után a kiadó által felkért bírálók javasolták a könyv megjelenését, így további kutatásaimat ez a jövőbeli publikáció irányította. A kötet 2008. decemberében jelent meg *Shakespeare Behind the Iron Curtain – Shakespeare's Plays on the Stages of Late Kádárist Hungary* címmel az Edwin Mellen Pressnél.

2008-ban Cambridge-ben, a SCAENA konferencián kutatásaim eredményeit is felhasználva a Kádár-rendszerbeli és a kortárs magyar színház változásairól beszéltem Silviu Purcarete *Troilus és Cressida* előadása kapcsán. Esszémet publikálásra is elfogadták, a konferencia anyagából készülő kötet várhatóan 2009. őszén jelenik meg. 2008. őszén megjelent a *Szeget szeggel* előadások főbb változásait elemző tanulmányom is a University of Delaware Press által kiadott *Shakespeare and European Politics* kötetben.

Mivel kutatásom egyik fő célja volt az is, hogy vizsgálódásaim eredményeit eljuttassam a diákjaim felé, nagyon örültem, hogy a 2008-as évben két szemináriumot is tarthattam a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen a kutatás témájában. Az egyiket az angolszász előadás-kritika főbb vonulataival ismerttettem meg a diákokat, a másikon pedig a

keserű komédiák nemzetközi és magyarországi színpadi, illetve kritikai történetét vizsgáltuk meg közösen.

Mindkét órám nagy segítségemre volt az OTKA támogatásával megvásárolt projektor és vetítövászón, amelyekkel már Egyetemünk bármelyik szemináriumi termében igazi színházközpontú órákat tudtam tartani. Az OTKA támogatás segítségével sikerült az Angol Tanszék könyvtári állományába sok, a színháztörténet vizsgálatához elengedhetetlenül szükséges kötetet is megszerezni, amely ugyancsak segíti, hogy diákjaink megismerhessék a terület legújabb eredményeit.

Szeretném ezúttal megköszönni az OTKA támogatását, amelynek köszönhetően mind tudományos munkámban, mind tanításomban komoly előrelépéseket tehettem.